

УДК 330.3

ШВИДАНЕНКО Г. О.,
КИРИЛЮК О. В.

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

**КАТЕГОРІАЛЬНО-ПОНЯТІЙНИЙ АСПЕКТ АСИМЕТРІЇ РОЗВИТКУ
ПІДПРИЄМСТВ У КОНТЕКСТІ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ЗМІН**

В статті досліджено сутність розвитку підприємств в контексті сучасних турбулентних змін. Розглянуто основні положення теорії розвитку. Проведено порівняння наукових підходів до визначення поняття «розвиток підприємств». Описано класичні моделі розвитку компаній. Проаналізовано категорію «асиметрія». Висвітлено взаємозв'язок між асиметрією і розвитком підприємства. Сформовано базове розуміння поняття «асиметрія розвитку підприємств».

Ключові слова: розвиток, асиметрія, технологічні зміни, ресурси.

SHVVIDANENKO G.,
KYRYLUIK O.

Kyiv State University of Economics named by Vadym Hetman

**CATEGORIAL AND CONCEPTUAL ASPECTS OF ENTERPRISE DEVELOPMENT
ASYMETRY IN THE CONTEXT OF TECHNOLOGICAL CHANGES**

Categorical and conceptual aspects of enterprise development asymmetry in the context of technological changes. The purpose of the article is to formulate a universal author's definition, based on the characteristic features of this concept taking into account technological trends of economic development, by means of a critical review of approaches to the essence of the concept of "enterprise development". To formulate, taking into account categorically-conceptual analysis, the conceptual approach to the concept of "asymmetry of enterprise development". The article explores the essence of the development of enterprises in the context of modern turbulent changes. The main points of the theory of development are considered. A comparison of scientific approaches to the definition of "enterprise development" is conducted. The classic models of company development are described. The category "asymmetry" is analyzed. The relationship between asymmetry and enterprise development is highlighted. The basic understanding of "asymmetry of enterprise development" is formed.

Keywords: development, asymmetry, technological changes, resources.

Постановка проблеми. Розвиток є однією з найбільш складних і суперечливих категорій економічної теорії. Науковці трактують дане поняття спираючись на практичний досвід функціонування суб'єктів господарювання в мінливих ринкових умовах. Перебування сучасної світової економіки на етапі четвертої індустріальної революції поживляє інноваційну активність компаній та поглиблює вплив технологічних змін на діяльність підприємств. Дані процеси безперечно вносять корективи до універсальних підходів щодо трактування сутності поняття «розвиток підприємств» в асиметричному аспекті. Тому є сенс у подальших дослідженнях таксономії та сутності даного багатогранного поняття, а також власній інтерпретації терміну «асиметрія розвитку підприємств», спираючись на науковий доробок останніх дослідників цієї проблематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення підходів сутнісного наповнення таких категорій як «розвиток» та «асиметрія», їх синтез із процесами функціонування підприємств, а також управління розвитком компаній стало сферами наукових інтересів таких вітчизняних і зарубіжних економістів теоретиків і практиків, як А. Пакрухіна, Т. Надтока, О. Гапоненко, О. Пашенко, С. Дунда, Ю. Погорелов, Г. Какуніна, Ю. Плугіна, М. Кондратьєв, А. Кабанов, Б. Твісс, Й. Шумпетер, Р. Фатхутдінова, В. Пономаренко, О. Пушкар, В. Тридід та інші.

Формулювання цілі статті. Метою статті є шляхом критичного огляду підходів до сутності поняття «розвиток підприємства» сформулювати універсальне авторське визначення, яке базується на характерних особливостях даного поняття з урахуванням технологічних трендів розвитку економіки. Сформувати з урахуванням категоріально-понятійного аналізу концептуальний підхід до поняття «асиметрія розвитку підприємств».

Виклад основного матеріалу дослідження. В загальному філософському значенні під розвитком розуміють незворотну, цілеспрямовану, закономірну зміну матеріальних та нематеріальних об'єктів. Виключно одночасна наявність трьох властивостей зміни визначає явище розвитку серед інших змін, а саме:

- оборотність змін характеризує процеси функціонування (циклічне відтворення постійної системи функцій);
- відсутність закономірності характерно для випадкових процесів катастрофічного типу;
- за відсутності спрямованості зміни не можуть накопичуватися, і тому процес втрачає характерну для розвитку єдину, внутрішню взаємозалежну лінію.

У результаті розвитку виникає новий якісний стан об'єкта, що виступає як зміна його складу або структури (тобто виникнення, трансформація або зникнення його елементів або зв'язків) [1].

В табл. 1 наведено підходи окремих науковців до проблематики пов'язаної із процесами розвитку суб'єктів господарювання.

Таблиця 1

Комплексна таблиця визначення дефініцій «розвиток» і «розвиток підприємств»

Автори	Визначення дефініцій «розвиток» і «розвиток підприємств»
Р. Акофф	Розвиток характеризується, перш за все, якісними змінами: покращення технологічної оснащеності виробництва, підвищення кваліфікації працівників, зміна принципів та механізмів управління тощо [8]
С. Мочерний	Спрямовані та закономірні зміни матеріальних та нематеріальних об'єктів, які мають незворотний характер, внаслідок чого відбувається перехід від менш розвинених форм таких об'єктів до більш розвинених [9]
В. Бусел	Процес, внаслідок якого відбувається зміна якості чого-небудь, перехід від одного якісного стану до іншого [10]
І. Шинкарук	Специфічний процес зміни, результатом якого є виникнення якісно нового, поступальний процес сходження від нижчого до вищого, від складного до простого [11]
Ю. Плугіна	Якісні перетворення в його діяльності за рахунок змін кількісних і структурних характеристик техніко-технологічних, організаційно-комунікаційних, фінансово-економічних ресурсів на основі ефективного використання інтелектуально-кадрових ресурсів та інформаційних технологій [7]
Т. Надтока	Процес сукупних змін у соціально-економічній системі підприємства, спрямований на його перехід у новий якісно-кількісний стан у часі під впливом факторів внутрішнього і зовнішнього середовища, причому за напрямом він може бути як позитивним, так і негативним [12]
Р. Побережний	Спрямована зміна якісного стану організації, її структури, складу або властивостей, кількісних чи якісних змін елементів організації. При цьому розвитку організації притаманні ті ж властивості, що і "філософському розвитку", тобто циклічність і спіральність [13]

Розвиток – трансформація напрямку руху від простого до складного. Науковці часто описують процес розвитку як порушення рівноваги в економічній системі шляхом зміщення центру балансу та створення нових комбінацій ресурсів з метою адаптації економічних систем до непостійних центрів рівноваги. Таким чином пояснюється підвищення супротиву економічних систем до мінливих умов конкурентного середовища і примноження бізнесових можливостей.

В контексті підприємства науковці описують процес розвитку шляхом зміни якісного, кількісного, структурного стану суб'єкта господарювання. Наприклад, Е. Коротков трактує «розвиток» на рівні підприємства як сукупність змін, які ведуть до появи нової якості і зміцнення здатності системи, її здатність чинити опір руйнівним силам зовнішнього середовища. [2] На думку Н. Афанасьєва та В. Рудика, розвиток підприємства – це об'єктивна зміна виключно якісних характеристик системи, що зумовлено як фундаментальними законами природи, так і закономірностями функціонування конкретних систем (старіння устаткування, нагромадження досвіду і знань працівниками, виснаження природних ресурсів). [3] Автори опираються лише на якісні зміни, не враховуючи кількісних характеристик. А. Авер'янов, С. Рапопорт та Є. Яковенко вважають під розвитком підприємства рух від одного якісного стану до іншого, викликаний кількісними накопиченнями в об'єкті, що призводять до якісних змін. [4] Варто зазначити, що автори акцентують увагу саме на русі вперед з ціллю досягнення кращих параметрів діяльності та збільшення рівня ефективності. Такі науковці, як Б. Кучин, Д. Євдокімова та Р. Єрмейчук, доповнюють визначення розвитку підприємства не лише збалансованими кількісними та якісними, а й структурними змінами, які відповідають цілям підприємства і враховують обмеження, що накладаються зовнішнім середовищем і потенціалом підприємства [5].

Отже, поняття розвитку підприємства трактується науковцями у вузькому аспекті, як стан зміни діяльності підприємства за якісними і кількісними параметрами під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників, та у широкому розумінні – як незворотній, закономірний процес, що є послідовною безперервною зміною кількісних та якісних станів підприємства у часі та просторі.

Важливу роль у формуванні розуміння поняття «розвиток підприємств» відіграють теоретичні парадигми. Основними є теорія спрямованого розвитку, концепція життєвого циклу та циклічного розвитку. Спрямований розвиток – це послідовність переходів від одного стану рівноваги до іншого під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів. Базою оцінювання рівня розвитку підприємства в рамках даного бачення є ефективність виробничої системи підприємства в аспекті комбінування ресурсів. Концепція життєвого циклу компанії аналізує діяльність підприємства від часу створення до ліквідації. Зокрема аналізується два важливих показника з метою ідентифікації етапу життєвого циклу, а саме витрати та прибутки в конкретний часовий проміжок. В основу теорії циклічного розвитку покладено переконання, що кризи виникають у

будь-якого суб'єкта ринкових відносин циклічно. Дане явище є неминучим та забезпечує перехід підприємства на новий рівень розвитку.

Саме криза дає поштовх до змін у цілях, стратегії, виробничих процесах, управлінських підходах, організаційній структурі тощо. Дані зміни відбуваються стрибкоподібно або ж поступово. Відносно цього розрізняють «революційну» і «еволюційну» моделі розвитку підприємства. «Революційна» модель розвитку була запропонована американськими фахівцями у галузі управління М. Хаммером та Дж. Чампі в 1991 році в контексті концепції реінжинірингу бізнесу. Її суть полягає в радикальному переосмисленні підходів до організації бізнесових процесів, бачення ціннісних орієнтирів та цілей і таким чином кардинальному перепроєктуванні компанії. «Еволюційна» модель, що базується на концепції організаційного розвитку, базується на поступовому довготривалому розвитку компанії. Зміни в контексті «еволюційної» моделі масштабні та охоплюють всі аспекти діяльності компанії.

В сучасних умовах турбулентних змін ринкового середовища важливого значення набуває інноваційна діяльність підприємства. Інновації нерозривно пов'язані з розвитком. Технологічні зміни торкаються розвитку всіх складових підприємства: фінансової, виробничої, маркетингової, інвестиційної, організаційної, інноваційної, екологічної, інформаційної, діяльність яких забезпечується окремими видами ресурсів компанії та їх унікальними комбінаціями. Розглядаючи розвиток підприємства в даному аспекті, особливо чітко прослідковується нерівномірність розвитку визначених складових, що є проявом асиметрії розвитку підприємства.

Асиметрія розвитку підприємств є безперервним, закономірним, постійним процесом зміни якісно-кількісного стану підприємства завдяки формоутворенню унікальних ресурсних композицій, що спричиняє структурні зрушення в компанії. Процес асиметрії розвитку суб'єктів господарювання є особливо актуальним за сучасних економічних трендів. Чим більша компанія, тим глибший процес асиметрії її розвитку. Пітер Друкер в праці «Ефективний менеджер» стверджує, що успішність компанії – нестатичний показник. Причиною є постійне прагнення ефективного керівника до досконалості, або іншими словами до стабільного безперервного динамічного розвитку. Спираючись на досвід функціонування передових компаній, можна з впевненістю сказати, що як тільки лідер і персонал компанії задовольняються результатом, розвиток припиняється, розпочинається фаза застою та кризи. В добу технологічних змін дана особлива риса розвитку набуває актуальності та перетворюється в рушійний механізм досягнення підприємством ефективності та високих показників діяльності. Керівник однієї з найбільш прогресивних інвестиційних компаній країни UFuture, базовим напрямком діяльності котрої є залучення інвестицій в перспективні інноваційні проекти, наголосив: «Я завжди чимось незадоволений. Але це рух вперед: дивишся, що не працює, що можна зробити краще. В цілому – на четвірку.» [6] Таким чином він забезпечує свою компанію потенціалом майбутнього зростання за рахунок постійного розвитку.

Технологічні зміни вимагають трансформацію в звичних моделях розвитку компанії. Зокрема спостерігається багатовекторна зміна в організаційній структурі, що проявляється процесами деюрократизації, звуження функціональної спеціалізації, децентралізації, зменшення управлінських рівнів. Це спричиняє перехід підприємств на радикально нові організаційні форми, що опосередковують процеси управління асиметрією на підприємстві, згладжують негативні прояви нерівномірностей в системі управління компанією, перетворюючи їх на конкурентні переваги підприємства.

Трактування категорії «асиметрія» висвітлюються дослідниками різних наук. Найчастіше дане поняття зустрічається в образотворчому мистецтві та художній творчості, де являється основним засобом композиції. Слово «асиметрія» походить з давньогрецької мови і морфологічно складається з двох частин, що в перекладі звучать як «неспівмірність» та «вимірюю». У загальному розумінні асиметрія – це відсутність або порушення симетрії. Іноді асиметрію розглядають як властивість об'єкта відтворювати себе за певних змін, перетворень чи трансформацій.

В економіці асиметрія зустрічається в теорії інформаційної асиметрії, яку розробили американські вчені А. Акерлоф, М. Спенс і Дж. Стігліц у рамках інформаційної економіки на основі аналізу ринків та управління фінансами корпорацій. Її суть полягає в тому, що нерідко учасники економічних процесів і володіють нееквівалентною кількістю інформації про товар або послуги, котрі є об'єктом інтеракцій. Це означає, що дані суб'єкти економічної взаємодії мають інформаційну перевагу над іншими.

Ми ж трактуємо «асиметрію» як багатогранну категорію. В контексті розвитку компанії асиметрія проявляється у ситуації, при якій на підприємстві формується унікальний набір ресурсів, що утворюється або всередині системи управління ресурсами компанії в процесі господарської діяльності (наприклад, інтелектуальні ресурси, компетенції, знання, динамічні здатності) або ззовні завдяки доступу компанії до ресурсів, котрий відсутній в інших підприємств (наприклад, інформація, специфічні матеріальні ресурси, інвестиції). Таким чином на підприємстві формуються унікальні ресурсні композиції, котрі в процесі здійснення бізнесової діяльності є джерелом конкурентних переваг даного підприємства та підвищують ефективність діяльності підприємства в майбутньому.

На зародження процесу асиметрії на підприємстві потрібен певний час, оскільки унікальні ресурси не можуть бути сформовані миттєво. Тому керівництву підприємства варто обирати стратегію, котра обмежується поточним станом запасу ресурсів та швидкістю, з якою підприємство може їх придбати або

накопичити. Якщо б не існувало асиметрії в ресурсах та обмежень на швидкість змін, підприємства могли б додержуватися будь-якої стратегії, у результаті чого успішні стратегії копіювалися б і прибутки знизилися б до нуля.

Висновки. Проведений аналіз теоретичних джерел дозволив сформулювати базове розуміння поняття «асиметрія розвитку підприємств», що характеризується кількісними та якісними змінами ресурсних комбінацій на підприємстві. Даний процес є не лише цілеспрямованою адаптацією до технологічних змін турбулентного ринкового середовища сучасності, а визначається пошуком свіжих ідей та рішень формоутворення ресурсних композицій в компанії. У процесі розгляду даної проблематики стало можливим виділення таких важливих елементів асиметрії розвитку підприємства, як якісні та кількісні зміни на підприємстві, формоутворення своєї унікальності за рахунок базових компетенцій, інтеграція в перехідний етап розвитку світової економіки, довгострокові бізнесові орієнтири діяльності, формування конкурентних переваг за рахунок впровадження технологічних змін, підвищення вартості бізнесу за рахунок стратегічного управління асиметрією розвитку тощо. Дані питання потребують подальших теоретичних пошуків.

Література

1. Українська радянська енциклопедія : у 12 т. / гол. ред. М. П. Бажан ; редкол.: О. К. Антонов та ін. — 2-е вид. — К. : Головна редакція УРЕ, 1974–1985.
2. Коротков Э.М. Концепция менеджмента : [учеб. пособие для студентов и слушателей по направлению менеджмент] / Эдуард Михайлович Коротков. — М. : Дека, 1997. — 304 с.
3. Афанасьев Н.В. Управление развитием предприятия : [монография] / Афанасьев Н.В., Рогожин В.Д., Рудыка В.И. — Х. : Издательский дом «ИНЖЭК», 2003. — 184 с.
4. Аверьянов Г.С. Управление в технических системах : [учеб. пособ.] / Г.С. Аверьянов, А.Г. Туровец, А.Б. Яковлев. — Омск : Изда- тельство ОмГТУ, 2000. — 80 с.
5. Єрмейчук Р.А. Сутність і зміст процесів розвитку підприємства / Р.А. Єрмейчук // Управління розвитком. — Х. : ХДЕУ, 2003. — № 1. — С. 74 – 76.
6. https://ain.ua/2018/07/09/vasilij-xmelnickij-ob-yunit-siti?utm_source=ainpush&utm_medium=push&utm_campaign=ainpushweb
7. Плуґіна Ю.А. Інтелектуальний розвиток: сутність поняття / Ю.А. Плуґіна // Вісник економіки транспорту і промисловості. — Харків, 2011. — № 36. — С. 193–196.
8. Акофф Р. Планування майбутнього корпорації / Акофф Р. ; пер. з англ. ; під ред. В.И. Данілова–Данільяна. — М. : Прогрес, 1985. — 328 с.
9. Економічний енциклопедичний словник : у 2 т. Т. 2 / за ред. С.В. Мочерного. — Львів : Світ, 2006. — 568 с.
10. Великий тлумачний словник української мови. — К. : Ірпін, ВТФ «Перун», 2001. — 1440 с.
11. Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. — 2-е вид. — К. : Голов. ред. УРЕ, 1986. — 800 с.
12. Надтока Т.Б. Управлінські технології у рішенні сучасних проблем розвитку соціально економічних систем : монографія / Т.Б. Надтока, Г.А. Какуніна, О.В. Мартякова та ін. / за заг. ред. О.В. Мартякової. — Донецьк : Вид-во ДонНТУ, 2011. — 744 с.
13. Побережний Р.О. Основні напрямки розвитку підприємств машинобудування / Р.О. Побережний // Вісник національного технічного університету "ХПІ". — Харків, 2012. — № 13. — С. 90–100.

References

1. Ukrainska radianska entsyklopediia : u 12 t. / hol. red. M. P. Bazhan ; redkol.: O. K. Antonov ta in. — 2-e vyd. — K. : Holovna redaktsiia URE, 1974–1985.
2. Korotkov Э.М. Kontseptsyia menedzhmenta : [ucheb. posobyie dlia studentov y slushatelei po napravleniyu menedzhment] / Eduard Mykhailovych Korotkov. — M. : Dekha, 1997. — 304 s.
3. Afanasev N.V. Upravlenie razvitiem predpriyatiya : [monografiya] / Afanasev N.V., Rogojin V.D., Rudyika V.I. — H. : Izdatelskiy dom «INJEK», 2003. — 184 s.
4. Averyanov G.S. Upravlenie v tehnikeskikh sistemah : [ucheb. posob.] / G.S. Averyanov, A.G. Turovets, A.B. YAKovlev. — Omsk : Izda- telstvo OmGTU, 2000. — 80 s.
5. Yeremeichuk R.A. Sutnist i zmist protsesiv rozvytku pidpriyemstva / R.A. Yeremeichuk // Upravlinnia rozvytkom. — Kh. : KhDEU, 2003. — № 1. — S. 74 – 76.
6. https://ain.ua/2018/07/09/vasilij-xmelnickij-ob-yunit-siti?utm_source=ainpush&utm_medium=push&utm_campaign=ainpushweb
7. Pluhina Yu.A. Intelektualnyi rozvytok: sutnist poniattia / Yu.A. Pluhina // Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti. — Kharkiv, 2011. — № 36. — S. 193–196.
8. Akoff R. Planuvannya maibutnoho korporatsii / Akoff R. ; per. z anh. ; pid red. V.Y. Danilova–Daniliana. — M. : Prohres, 1985. — 328 s.
9. Ekonomichnyi entsyklopedychnyi slovnyk : u 2 t. T. 2 / za red. S.V. Mochernoho. — Lviv : Svit, 2006. — 568 s.
10. Velykyi tлумachnyi slovnyk ukraïnskoi movy. — K. : Irpin, VTF «Perun», 2001. — 1440 s.
11. Filosoфський slovnyk / za red. V. I. Shynkaruka. — 2-e vyd. — K. : Holov. red. URE, 1986. — 800 s.
12. Nadtoka T.B. Upravliniski tehnolohii u rishenni suchasnykh problem rozvytku sotsialno ekonomichnykh system : monohrafiia / T.B. Nadtoka, H.A. Kakunina, O.V. Martiakova ta in. / za zah. red. O.V. Martiakovoï. — Donetsk : Vyd-vo DonNTU, 2011. — 744 s.
13. Poberezhnyi R.O. Osnovni napriamky rozvytku pidpriyemstv mashynobuduvannya / R.O. Poberezhnyi // Visnyk natsionalnoho tekhnichnoho universytetu "KhPI". — Kharkiv, 2012. — № 13. — S. 90–100.

Рецензія/Peer review : 01.05.2018

Надрукована/Printed : 04.06.2018

Рецензент: д. е. н., проф. Ковальчук С. В.